

Goněk, Vladimír

Dotváření sovětské federace po I. Sjezdu sovětů SSSR

In: Goněk, Vladimír. *Vznik SSSR a sovětská Ukrajina : příspěvek k pojetí počátků sovětské federace*. Vyd. 1. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1988, pp. 113-128

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122452>

Access Date: 02. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VI. DOTVÁŘENÍ SOVĚTSKÉ FEDERACE PO I. SJEZDU SOVĚTŮ SSSR

Na sklonku prosince 1922 byla tak nová podoba sovětské federace nasti-
něna zatím v hrubých programových rysech. V dalších měsících měla být
uváděna do života paralelně s dotvářením ústavněprávních detailů. Hned
v lednu 1923 byly ustaveny příslušné přípravné a redakční komise po linii
státní, vzápětí i po linii stranické. V nich začali aktivně pracovat i ukra-
jinští zástupci Petrovs'kyj, Skrypnyk, Hryňko a další.

Mechanismy fungování staré smluvní federace však měly hluboké ko-
řeny, stejně tak ideje tzv. autonomizace republik přežívaly v hlavách
zvláště pracovníků státního aparátu. Zároveň ovšem vedením některých
celosvazových záležitostí byly prozatím pověřeny orgány RSFSR; u nich
se pak právě projevovaly snahy vydávat se za federální, případně vytvořit
při jednotlivých orgánech RSFSR pouhé sekretariáty pro bezprostřední
řízení sovětských republik.¹ XII. sjezd KSR(b) v dubnu 1923 byl nucen kri-
tizovat, že značná část sovětských úředníků považuje SSSR nikoli za sva-
zek rovnoprávných jednotek, nýbrž za krok k likvidaci sovětských repub-
lik.²

Aby se zamezilo těmto nezdravým tendencím, navrhl Frunze ústřední-
mu výboru KSR(b) ještě v únoru 1923 kategoricky potvrdit nutnost oddě-
lení orgánů moci a správy Svazu od analogických orgánů RSFSR a při-
jmout opatření k formování příslušných orgánů SSSR. Souběžně ho polit-
byro ústředního výboru KS(b)U přímo pověřilo přípravou projektů norem,
které by vymezily vztah mezi lidovými komisariáty SSSR a svazových

¹ Istorija nacional'no-gosudarstvennogo strojitel'stva v SSSR, I, Moskva 1972, 385 až 386; Kuricyn, V. M.: Perechod k nepu i revoljucionnaja zakonnosť, Moskva 1972, 179.

² Kommunističeskaja partija Sovetskogo Sojuza v rezoljucijach i rešenijach s'jezdov, konferencij i plenumov CK, II, Moskva 1970, 439.

republik.³ Frunze dále navrhl rozšířit poněkud ve svazové smlouvě práva svazových republik v otázce státního rozpočtu a koncesí.⁴ Tuto Frunzeho iniciativu podpořila VII. konference KS(b)U.

Otázka decentralizace rozpočtu totiž hrála zásadní úlohu při vytváření prostoru pro další rozvoj místní iniciativy. A VII. konference se podrobně zabývala mj. právě otázkou, jak v období příprav základních dokumentů SSSR zajistit nižším článkům řízení ekonomiky nezbytné předpoklady pro projevy vlastní iniciativy, v souvislosti s potřebami upravit celkový systém řízení národního hospodářství tak, aby co nejlépe zabezpečoval uplatňování základních principů nové ekonomické politiky.

Dosavadnímu systému konference vytkla, že se vyžíval v detailech, když na druhé straně chybělo sladění základních plánů a výrobních programů, že pokusy o detailní operativní řízení z jednotného celosovětského centra jsou v dané situaci nutně neúspěšné, ba dokonce, že celkový efekt řízení byl sveden k nule atd. Rovněž žádala, aby byl vytvořen skutečný prostor pro místní iniciativu a posílení regionálních vazeb i u odvětví celosvazového významu a těch jejich podniků, které jsou v přímé podřízenosti celosvazových orgánů; konkrétněji pak požadovala posílit vliv ústředních orgánů Ukrajiny na ty federálně řízené podniky, které se nacházejí na ukrajinském území.⁵

Analogické požadavky přinesl vzápětí i XII. sjezd KSR(b); na jejich prosazení měli přitom značný podíl delegáti z Ukrajiny. Závěry sjezdu znovu poukazují nejen na nerealizovatelnost centralizace direktivně operativního řízení národního hospodářství, ale i na nerealizovatelnost jednoduché přímé centralizace plánovitěho řízení. Poukazují, že takto formovaný plán se nutně hroustí a že reálný jednotný plán je nutno připravovat i uplatňovat prostřednictvím místní iniciativy. Sjezd přitom podtrhl, že je nezbytné celou otázku budování systému řízení národního hospodářství řešit komplexně s otázkou racionalizace a zpružnění systému uplatňování státní moci a správy a s otázkou zajištění zájmů národních sovětských republik. Vyzvedl nutnost tzv. administrativněhospodářského dělení celé sovětské země, z jehož článků by se měly stát uzlovým bodem oblastní orgány, spravující hospodářsky ucelená teritoria. Tyto orgány měly převzít od ústředních orgánů ty úkoly, u nichž se předpokládalo, že na úrovni oblasti mohou být řešeny s větší informovaností, s náležitým sladěním s ostatními problémy v oblasti, s přesnějšími závěry a s efektivnějším dopadem (protože vyplývají z místního specifického komplexu přírodních a výrobních podmínek). V rovině řízení národního hospodářství se měly ústřední orgá-

³ Istorija deržavy i prava Ukrajin'skoji RSR, I, Kyjiv 1967, 366.

⁴ Kuricyn, V. M.: Perechod k nepu . . . , 179.

⁵ Komunistyčna partija Ukrajiny v rezolucijach i rišennjach z'jizdiv, konferencij i plenumiv CK, I, Kyjiv 1976, 249—250.

ny soustředit především na organické ujednocení oblastních plánů s hospodářskými úkoly celosvazového charakteru.⁶

V období před sjezdem se přitom u některých ústředních orgánů (zvláště u Gosplanu) projevila znovu tendence provádět administrativně hospodářské dělení bez ohledu na hranice sovětských národních republik, čistě na principu hospodářské účelnosti. Konkrétně pak celé Zakavkazsko mělo tvořit nedílný celek, na druhé straně Ukrajina měla být rozdělena na dvě oblasti (jihozápadní s centrem v Kyjevě a jižní těžebněprůmyslovou s centrem v Charkově). Ukrajinské stranické a státní orgány proti tomuto záměru velmi ostře protestovaly, považovaly ho za politicky neúnosný a proti faktu existence několika ekonomických celků na Ukrajině vyzvedly úkol přebudovat USSR v jednotný hospodářský komplex.⁷ Tyto tendence k podcenění významu sovětské národní státnosti se částečně odrážejí i v materiálech XII. sjezdu; nakonec však převládla zásada, že otázkám hospodářské administrativy je nadřazen úkol dosažení politické stabilizace svazku sovětských národů. Nejen že byla vyzvednuta nutnost plně respektovat zájmy a práva národních republik, nýbrž široké kompetence hospodářských orgánů republik byly přímo označeny za prostředek pro nejúčelnější využití hospodářských zdrojů.⁸

Dubnové zasedání Celoukrajinského ústředního výkonného výboru sovětů přijalo návrhy vlády USSR (na nichž měl opět klíčový podíl M. Frunze) a usneslo se, aby — v souladu s principy stanovenými již Deklarací a Smlouvou o vytvoření SSSR — byly v ústavních dokumentech zahrnuty garance projevování státní a hospodářské iniciativy svazových republik na základě rozšíření jejich rozpočtových a finančních práv; jako další garance bylo požadováno rozšířit systém orgánů federální správy o zastupitelstva republik,⁹ což by svazovým republikám zajistilo možnost projevu iniciativy a vlastních zájmů nejen ve federálních orgánech moci zákonodárné, nýbrž také ve vládních a dalších výkonných orgánech.

Počátkem května začala pracovat konstituční komise vlády Ukrajinské SSR nad projektem Ústavy SSSR systémem doplňků k návrhu, který

⁶ XII s'jezd RKP(b). Stenografičeskij otčet, Moskva 1968. Obecně ze smyslu referátů, diskuse a rezolucí k otázkám průmyslu, „rajónování“ i k národnostní otázce, zvl. pak s. 365—366, 381—382, 469, 475—476, 613, 628—629; vlastní rezoluce o průmyslu, o národnostní otázce a o „rajónování“ s. 675—698.

⁷ Do hrozícího konfliktu zasáhl sám Lenin. Sr. PSS, 54, 157—158. Znovu se tento návrh objevil při vlastním přechodu k novému správnímu členění v r. 1925 a byl odmítnut ještě ostřeji; Samofalov, V.: Komunistyčna partija Ukrajiny v borotbi za vidbudovu narodnoho gospodarstva 1921—1925 rr., Kyjiv 1963, 296.

⁸ XII s'jezd RKP(b). Stenografičeskij otčet, 629.

⁹ Kommunističeskaja partija Ukrajiny v rezolucijach i rešenijach s'jezdov i konferencij 1918—1956, Kijev 1958, 234—239; Kommunističeskaja partija — vdochnovitel' i organizator ob'jedinitel'nogo dviženija ukrajinskogo naroda za obrazovanije SSSR. Sbornik dokumentov i materialov, Kijev 1972, 544—545, 547.

připravila komise Celosvazového ústředního výkonného výboru; zpracovala zvláště významnou hlavu o zárukách práv svazových republik. Na druhé straně však některé doplňky odporovaly duchu původních Leninových návrhů i předběžné verze přijaté na I. sjezdu sovětů SSSR; směřovaly k uvolnění svazku sovětských republik do konfederativní podoby, k omezení suverenity Svazu.¹⁰ Hlasatelem konfederalistických záměrů byl tehdejší předseda vlády USSR Ch. Rakovskij, který mj. již na X. celoruském sjezdu sovětů požadoval, aby projekty celosvazových zákonů byly předběžně potvrzovány v ústředních výkonných výborech svazových republik,¹¹ čímž by každá republika získala právo veta. Rakovskij využil pracovního přetížení členů konstituční komise a nakonec na společném zasedání prezidia ústředního výkonného výboru a rady lidových komisařů USSR za přítomnosti pouhých šesti lidí (chyběli mj. Frunze, Kviring, Čubar aj.) propašoval své názory a ukrajinský projekt ústavy SSSR poté (bez posouzení v politbyru ústředního výboru KS(b)U) osobně doručil komisi Celosvazového ústředního výkonného výboru.¹² Ukrajinský projekt (a nejen on) dále podhodnocoval postavení autonomních republik. V oprávněné snaze zásadně odlišit postavení svazové republiky od autonomní republiky se přešlo k extrémnímu státoprávnímu formalismu a nedomyslel se plně obsah celého problému — řešení národnostní otázky. Ve vedoucích ukrajinských orgánech převládl po určitou dobu mj. názor, že v druhé komoře Celosvazového ústředního výkonného výboru, v Sovětu národností mají být zastoupeny pouze svazové republiky.¹³

Rakovského názory byly odmítnuty na zasedání konstituční komise ústředního výboru KSR(b) 5. a 6. června, na němž bylo přijato i rozhodnutí o složení Sovětu národností, respektující i zájmy autonomních republik a oblastí.¹⁴ Na IV. poradě ústředního výboru KSR(b) s odpovědnými pracovníky národních republik 9.—12. června vystoupil s kritikou Rakovského názorů Stalin, přičemž však je třeba přiznat, že projevil tendence k druhému extrému a tyto tendence dále dotáhl až k starým principům teorie autonomizace Manuil's'kyj. Z leninistických pozic vystoupil na

¹⁰ Istorija deržavy i prava Ukrajin's'koji RSR, I, 367—368; Čirko, V. A.: Kommunističeskaja partija — organizator bratskogo sotrudničestva narodov Ukrajiny i Rossii v 1917—1922 gg., Moskva 1967, 359.

¹¹ Kuricyн, V. M.: Perechod k nepu..., 180.

¹² Čirko, V. A.: Kommunističeskaja partija — organizator..., 359. Je však třeba v této souvislosti poznamenat, že závažné chyby podobného rázu obsahovaly i běloruský a zakavkazský projekt.

¹³ Na XII. sjezdu KSR(b) ho vyzvedal opět Ch. Rakovskij. XII s'jezd RKP(b). Stenografičeskij otčet, 658. Nebralo se v úvahu, že některé národnostní oblasti v dané etapě pro svou nízkou úroveň vývoje mohou mít nanejvýš statut autonomní republiky, že však perspektivně mají své zpoždění překonat a mohou pak získat statut svazové republiky, a rovněž, že i národnostní oblasti s pouhou administrativní autonomií by měly mít taktéž právo na své zastoupení v Sovětu národností.

¹⁴ Čirko, V. A.: Kommunističeskaja partija — organizator..., 360.

poradě s kritikou obou extrémů Skrypnyk; odsoudil tendence k velmocenskému centralismu a současně vyzval k potírání názorů, pojímajících Svaz SSR jako jakýsi konglomerát národních státních jednotek bez jednotné státní vůle. Skrypnyk zdůraznil, že SSSR má být jednotným suverénním státem, na druhé straně požadoval přijetí konkrétnějších ústavních záruk podřízení suverenity svazových republik, zejména v otázce Sovětu národností a rozpočtových práv republik. Skrypnyk rovněž upozornil na trvající nebezpečí nihilismu v národnostní otázce, který má své nositele jak v RSFSR, tak na Ukrajině, včetně KS(b)U.¹⁵

Uvedené otázky se staly také ústředním bodem jednání pléna ústředního výboru KS(b)U 20. června 1923. Po bohaté diskusi, v níž mj. Rakovskij a Šums'kyj opět požadovali faktickou decentralizaci státního aparátu Svazu, vystoupil Frunze s detailním rozbohem chyb ukrajinského (tj. Rakovského) projektu Smlouvy o vytvoření SSSR. Skrypnyk pak zdůraznil, že Rakovského návrh nebyl projednán ústředním výborem KS(b)U a ne-reprezentuje jeho názory. V rezoluci se plénum distancovalo jak od velmocenského centralismu, tak od konfederalismu. Plénum dále znovu vyzvedlo a upřesnilo dřívější Frunzeho ideu v usnesení vycházet v otázkách budování Svazu z nutnosti zabezpečit republikám v hranicích jednotného řízení a jednotného svazového hospodářského plánu dostatečně široká práva, která by garantovala možnost projevu jejich vlastní státní, administrativní, hospodářské a kulturní iniciativy.¹⁶

Ve druhé polovině června byly v orgánech Celosvazového ústředního výkonného výboru a ústředního výboru KSR(b) dokončeny práce nad novým návrhem Ústavy SSSR. 26.—27. června ho plénum ústředního výboru KSR(b) doplnilo o další záruky práv a suverenity svazových republik a jako celek přijalo; 6. července Celosvazový ústřední výkonný výbor ústavu schválil. Na téže zasedání byla jmenována rada lidových komisařů SSSR, v návaznosti zahájily činnost federální lidové komisařiáty, byla ustavena Rada práce a obrany SSSR. Od července 1923 tedy již pracovaly i výkonné orgány Svazu, zatím však jen ve své prozatímní podobě; na detailním vymezení jejich statutu se souběžně ještě pracovalo.¹⁷

V tomto rámci bylo dořešeno i postavení orgánů zahraniční politiky sovětských republik. Smlouva o vytvoření SSSR převedla totiž oblast zahraniční politiky do výlučné kompetence vrcholných orgánů Svazu; proto předpokládala i fungování výkonného orgánu zahraniční politiky — lidového komisariátu zahraničních věcí — pouze při vládě SSSR.¹⁸ 13. čer-

¹⁵ Kommunističeskaja partija — vdochnovitě!..., 558—560.

¹⁶ Čirko, V. A.: Kommunističeskaja partija — organizator..., 363—364; Istorija deržavy i prava Ukrajin'skoji RSR, I, 368.

¹⁷ S'jezdy sovetov v dokumentach, III, Moskva 1960, 29; Obrazovanije Sojuza Sovetskich Socialističeskich Respublik. Sbornik dokumentov, Moskva 1972, 421—422.

¹⁸ Istorija sovet'skoj konstitucii (v dokumentach), 1917—1956, Moskva 1957, 394—398.

vence 1923 se prezidium, Celosvazového ústředního výkonného výboru obrátilo ke všem národům a vládám s oficiální informací o rozhodnutí sjezdu sovětů sovětských republik vytvořit jednotný svazový stát a o přijetí Ústavy SSSR; v tomto rámci byla podána rovněž stručná charakteristika celosvazové ústavy, včetně faktu vytvoření jednotného celosvazového lidového komisariátu zahraničních věcí.¹⁹ Od tohoto data se objevuje v sovětských zahraničněpolitických dokumentech název Svaz SSR. Ve dnech 21. až 23. července lidové komisariáty zahraničních věcí sovětských republik notifikovaly zahraničním zastupitelům v těchto republikách fakt předání mezinárodních vztahů Svazu SSR s ubezpečením, že dosavadní smlouvy a dohody zůstávají v platnosti; totéž učinil Lidový komisariát zahraničních věcí SSSR 23. července v nótách zahraničním zastupitelům v Moskvě, jimž mj. nepřímou naznačil, že se považují za členy diplomatického sboru při vládě SSSR.²⁰ Dosavadní zastupitelství jednotlivých sovětských republik v zahraničí byla přetvářena v zastupitelství SSSR (případně slučována).²¹ Lidový komisariát zahraničních věcí SSSR vyvíjel rovněž snahu, aby platnost obecných smluv, uzavřených jednotlivými sovětskými republikami s cizími státy, byla rozšířena na celé území SSSR.²²

Po zformování federálních výkonných orgánů byly prováděny příslušné změny i ve vládách a dalších výkonných orgánech svazových republik. Na Ukrajině se tak dalo na základě usnesení Celoukrajinského ústředního výkonného výboru z 20. září 1923 O přetvoření centrálních institucí.²³ Jím se mj. určovala likvidace samostatného lidového komisariátu zahraničních věcí USSR a jeho reorganizace v úřad zplnomocněnce Lidového komisariátu zahraničních věcí SSSR na Ukrajině a rušila se rovněž diplomatická a konzulární zastupitelství USSR v zahraničí.²⁴ Postavení úřadu zplnomocněnce se přitom značně lišilo od původní instituce zplnomocněn-

¹⁹ Tamtéž, 425—426.

²⁰ Dokumenty vněšněj politiky SSSR, VI, Moskva 1962, dok. č. 225, 226; URSSR na mižnarodnij areni. Zbirnyk dokumentiv 1917—1923 rr., Kyjiv 1966, dok. č. 318.

²¹ Tak např. pro CSR byl zplnomocněným zastupitelem jmenován 14. srpna 1923 K. K. Jureněv, dosavadní zastupitel RSFSR, 30. srpna 1923 předalo zastupitelství SSSR v CSR nótu MZV CSR, oznamující vytvoření zastupitelství a likvidaci zastupitelství USSR a RSFSR. 10. září MZV CSR odpovědělo zastupitelství SSSR v CSR na předchozí nótu, oznámilo jmenování zplnomocněného zástupce ČR pro SSSR J. Girsy a provedení dalších kroků adekvátních celkovým institucionálním změnám, plynoucím z vytvoření SSSR. K. K. Jureněv předal své pověřovací listiny 17. září, J. Girsy 19. září. Nové formy vzájemného zastoupení se relativně stabilizovaly po výměnách dalších nót v průběhu podzimu 1923. Srv. Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů, II, Praha 1977, dok. č. 42, 45, 48, 50, 65.

²² Např. s Rakouskem bylo dosaženo dohody o rozšíření platnosti prozatímní dohody ze 7. prosince 1921, uzavřené RSFSR a USSR, již 8. září 1923 — Dokumenty vněšněj politiky SSSR, VI, dok. č. 253.

²³ Istorija deržavy i prava Ukrajin'skoji RSR, I, 385.

²⁴ URSSR na mižnarodnij areni . . . , dok. č. 319.

ců, zejména jeho vztah k celoukrajinskému výkonnému výboru sovětů a k vládě USSR byl již pouze složitě zprostředkovaný. Analogického postavení nabyly i ostatní orgány z oblasti převedených do výlučné kompetence Svazu (tj. vojenství, zahraničního obchodu, dopravy a spojů). Naopak úřady zplnomocněnců lidových komisariátů financí, práce a zásobování RSFSR při vládě USSR byly přetvořeny v lidové komisariáty USSR (jako typ tzv. svazověrepublikového komisariátu) v souvislosti se stanovenou dělbou kompetencí v příslušné oblasti mezi Svazem a svazovými republikami. Do téže kategorie se dostal i VSNCh USSR (vzniklý na bázi USNCh) a lidový komisariát dělnicko-rolnické inspekce. Toto „přerozdělení“ lidových komisariátů je samozřejmě odvozenou záležitostí, není třeba je absolutizovat (tak, jak to činil ve sledované etapě například Stalin); podstatné je, že Ústava SSSR vymezila, co je v dané sféře v kompetenci federálních orgánů a co republikových, počínaje příslušným ústředním výkonným výborem sovětů.^{24a}

Přijetí Ústavy SSSR vytvořilo právní základnu harmonického sjednocení suverenity Svazu a suverenity svazových republik. Tím však celý proces nekončí, bylo třeba dotvořit konkrétní podobu Svazu, v čemž se nadále aktivně účastnila i Sovětská Ukrajina. 10. října 1923 vytvořil Celoukrajinský ústřední výkonný výbor komisi pro ústavu ve složení Petrovs'kyj, Frunze a Čubar, která odvedla velkou práci v projednávání a upřesňování projektů o postavení Celosvazového ústředního výkonného výboru a lidových komisariátů SSSR (vypracovaných komisí Celosvazového ústředního výkonného výboru) a připravila návrh usnesení Celoukrajinského ústředního výkonného výboru O centrálních orgánech SSSR.²⁵ VIII. celoukrajinský sjezd sovětů ratifikoval 19. ledna 1924 přeracovanou a doplněnou Ústavu SSSR a pověřil ústřední výkonný výbor předložit příštímu sjezdu návrh úprav Ústavy Ukrajinské SSR v souladu s Ústavou SSSR.²⁶ Konečně přijetí svazové ústavy pak provedl II. sjezd sovětů SSSR 31. ledna 1924.^{26a}

Speciálními akty pak bylo třeba dořešit některé dílčí otázky, zejména vztahů jednotlivých celosvazových a republikových orgánů, k čemuž si Celosvazový ústřední výkonný výbor opět vytvořil ústavní komisi, do níž byli Celoukrajinským ústředním výkonným výborem 30. dubna 1924 delegováni Skrypnyk, Kaplan, Rejchel' a další straničtí a státní představitelé z Ukrajiny.²⁷ Ukrajina si tak nadále (podobně jako ostatní sovětské republiky) udržovala aktivní přístup k dotváření i těch nejkonkrétnějších detailů podoby SSSR jako svazového státu.

* * *

^{24a} Ústava SSSR z 31. ledna 1924, odd. 2, hl. 1, par. 1.

²⁵ Istorija deržavy i prava Ukrajin'skoji RSR, I, 370.

²⁶ S'jezdy sovetov v dokumentach, V, Moskva 1964, 140.

^{26a} Istorija sovetsoj konstitucii (v dokumentach), 459an.

²⁷ Kommunističeskaja partija — vdochnovitěl' ..., 640—641.

Celkově vlastní vytváření orgánů SSSR povětšinou neznamenalou pouhé oddělení dosud sjednoceného v orgánech RSFSR výkonu funkcí federálních a výkonu funkcí jen pro teritorium RSFSR a tím jejich pouhé rozštěpení na celosvazové a vlastní orgány RSFSR. Tyto orgány se formovaly s novými náplněmi práce i strukturou, do nichž se promítá jak nový systém fungování sovětské federace, tak se v nich přinejmenším stejným podílem odráží i vnitřní nazrálá nutnost jejich přestavby. Výrazným příkladem jsou hospodářské orgány, u nichž je třeba vyzvednout odraz dalšího, hlubšího uplatnění základních principů nové ekonomické politiky. A souvislosti potřeb optimalizace v řízení národního hospodářství posléze vystupují jako páteř procesů dotváření detailů sovětské federace, případně jejich nových dílčích úprav.

Tak například pro Gosplan SSSR byla stanovena usnesením z 21. srpna 1923 náplň činnosti, která znamená opět novou kvalitu proti výše zmíněnému usnesení o Gosplanu RSFSR z června 1922. Vedle upřesnění jeho úkolů při přípravě dlouhodobého hospodářského plánu a přípravě ročních plánů byl konečně jednoznačně stanoven jeho vztah k republikovými státním plánovacím komisím, byly nastíněny úkoly systematické analýzy stavu výrobních sil, Gosplan SSSR byl pověřen regulací všech prací v oblasti normalizace a mj. rovněž významným úkolem projednávání státního rozpočtu a sladění základních finančních otázek s hospodářským plánem. Republikové státní plánovací komise měly vycházet z předběžných směrnic Gosplanu SSSR a v jejich rámci samy vypracovávat jednotné národohospodářské plány pro své teritorium; Gosplan SSSR pak z nich měl vytvořit již jen konečnou svodku a předložit ji radě lidových komisařů SSSR k definitivnímu schválení.²⁸

Také usnesení o Radě práce a obrany SSSR z 21. srpna 1923 není jen důsledkem vytvoření SSSR, ale i přijetím nových opatření, která požadovalo uplatňování nové ekonomické politiky. Byly dále upevněny funkce rady v nadrezortním komplexním řízení národního hospodářství (proti původní pouhé koordinaci), její usnesení byla jednoznačně závazná jak pro jednotlivé rezorty při vládě SSSR, tak pro ekonomické porady svazových republik. Potřeba vytvořit z Rady práce a obrany sevřenější a kompetentnější orgán, odrážená mj. i na XII. sjezdu KSR(b) v Bogdanovově příspěvku,²⁹ našla uplatnění i v novém složení Rady; místo dosavadního složitého a těžkopádného systému delegací, adekvátního strukturu smluvní federace, byla Rada složena ze jmenovaných osob; fakticky ovšem předseda VSNCh SSSR byl vždy jejím členem, zástupci ostatních rezortů a svazových republik měli právo účastnit se s poradním hlasem těch za-

²⁸ Sovety narodnogo chozjajstva i planovyje organy v centre i na mestach 1917—1932. Sbornik dokumentov, Moskva 1957, 150—152.

²⁹ XII s'jezd RKP(b). Stenografičeskij otčet, 364—365.

sedání, která se jich bezprostředně dotýkala.³⁰ Souběžně došlo k vytvoření Ekonomické porady RSFSR a přetvoření Ukrajinské ekonomické rady v Ekonomickou poradu USSR.³¹

Nejdůkladnější přestavbě struktury a funkcí se však podrobil VSNCh a jemu podřízené orgány. Přes veškeré dosavadní zúžení kompetencí představoval přitom VSNCh nadále článek, soustřeďující řízení téměř všech průmyslových odvětví včetně těžebního průmyslu, dále sféru paliv a energetiky, stavebnictví, lesního hospodářství a dřevařství, podílel se i na tvorbě cen apod. Ve druhé polovině roku 1923 bylo provedeno přerozdělení průmyslových podniků a trustů do tří kategorií podle významu — na celosvazové, republikové a místní. VSNCh se formoval jako typický příklad svazověrepublikového komisariátu; Ukrajinský SNCh (bývalé Ukrprombjuro) se přetvořil (podobně jako v dalších svazových republikách) ve VSNCh USSR s podstatně širšími funkcemi. Jednotlivé podniky na základě výše uvedeného rozdělení byly pak podřízeny radám národního hospodářství na odpovídajícím stupni.

Usnesením z 12. listopadu 1923 byl VSNCh SSSR pověřen třemi základními funkcemi; jednak obecnou regulací veškerého průmyslu (včetně uvedených sfér paliv, energetiky, dřevařství a stavebnictví) Svazu včetně družstevního a soukromého sektoru (v podobě obecných závazných ustanovení, obecného dozoru, slaďování základních otázek průmyslové politiky aj.), jednak obecným řízením činnosti republikových VSNCh, jednak vlastním řízením tzv. celosvazových podniků. Analogicky byly stanoveny funkce republikových VSNCh. Na tomto základě se vybudovala zcela nová struktura VSNCh, v níž hlavní články představují Hlavní ekonomická správa pro plnění prvních dvou funkcí (její součástí se stala Průmyslová plánovací komise — Promplan) a Ústřední správa státního průmyslu pro zajišťování funkce třetí. Toto vyčlenění řízení celosvazového průmyslu pod zvláštní správu mělo zřejmě zajistit republikovým VSNCh plnou realizaci jejich kompetencí a zabránit tendencím k vměšování se federálního článku do vlastního řízení republikových a místních podniků. Dodatkem, který upřesnil řízení celosvazových podniků, byly ještě dále rozšířeny pravomoci svazových republik; při řízení celosvazových podniků bylo v zásadních otázkách nutno žádat vyjádření VSNCh příslušné svazové republiky (na jejímž území podnik stál), mj. v otázkách statutů podniků, jejich výrobních plánů i plánů financování a úvěrování. Dále se předpokládalo, že VSNCh SSSR dokonce předá řízení (některých) celosvazových podniků plně nebo v dílčích funkcích VSNCh svazových republik na základě každoročně obnovovaných dohod. Dosavadní odvětvové hlavní

³⁰ *Rešenija partii i pravitel'stva po chozjajstvennym voprosam*, I, Moskva 1987, 374—376.

³¹ *Promyšlennost i rabočij klass Ukrajinskoj SSR v period vosstanovlenija narodnogo chozjajstva 1921—1925 gg.* Sbornik dokumentov i materialov, Kijev 1964, 556.

správy VSNCh, chápané jako přežitek z období předcházejícího nové ekonomické politice, měly být plně likvidovány. Jedinou výjimku měla znamenat Hlavní správa vojenského průmyslu, představující z pochopitelných důvodů zvláštní orgán, který sjednocoval všechny tři výše uvedené funkce pro průmysl pracující pro zásobování armády.³²

V souvislosti s přechodem právě v roce 1923 k intenzivní obnově těžkého průmyslu, předpokládající mnohem náročnější opatření organizačního charakteru a mnohem vyšší materiálové a finanční nároky než obnova lehkého průmyslu, vystoupila však potřeba koncentrovanějšího řízení těchto odvětví. Proto byla likvidace některých dosavadních odvětvových hlavních správ odložena; posléze vedle Ústřední správy státního průmyslu pracovaly ještě s analogickými funkcemi Hlavní správa kovoprůmyslu a Hlavní správa elektrotechnického průmyslu.³³ Již v této době lze však vystopovat tendence k rozšíření kompetencí obou odvětvových hlavních správ za rámec řízení celosvazového průmyslu ve směru analogie k Hlavní správě vojenského průmyslu.

Realizace jak usnesení o Gosplanu SSSR tak i o VSNCh SSSR se však protáhla, zvláště v rovině jejich oddělení od orgánů RSFSR. Usnesení o VSNCh RSFSR bylo přijato v lednu 1924,³⁴ oddělení jednotlivých článků VSNCh SSSR a VSNCh RSFSR bylo dokončeno až v roce 1925; podobně usnesení o Gosplanu RSFSR bylo přijato teprve v únoru 1925.³⁵

Organizace úvěrového a peněžního systému byla v rámci vytvoření SSSR plně centralizována, Ústava SSSR ji sjednotila pod výlučnou kompetenci orgánů SSSR.³⁶ Úměrně tomu ještě počátkem července 1923 nařídil Celosvazový ústřední výkonný výbor sovětů svému prezidiu a radě lidových komisařů SSSR reorganizovat Státní banku RSFSR v jednotnou Státní banku SSSR.³⁷ Vůči USSR podobně jako BSSR tato opatření neznamenal žádnou změnu (do jisté míry novou kvalitu představují jen pro postavení zakavkazských republik v sovětské federaci). Zato pro sféru tvorby a uplatňování státního rozpočtu se odehrály v rámci příprav základních ústavněprávních dokumentů již naznačené bouřlivé diskuse, v nichž významnou pozitivní úlohu sehráli představitelé USSR M. V. Frunze, a V. Ja. Čubar'. Posléze se podařilo uvolnit prostor pro uplatnění výše zmíněné objektivní tendence k dílčí decentralizaci státního rozpočtu tak, jak to vyžadovala nová ekonomická politika. Vedle obecných principů finanční svrchovanosti Svazu a jednoty veškerého rozpočtového systému byl prosazen princip demokratického centralismu s uplatněním svrchovaných

³² Text usnesení i dodatku viz: SNCh i planovyje organy . . . , 152—160.

³³ Venediktov, A. V.: Organizacija gosudarstvennoj promyšlennosti v SSSR, II, Lenin-grad 1961, 42—43.

³⁴ SNCh i planovyje organy . . . , 160—167.

³⁵ Venediktov, A. V.: Organizacija . . . , II, 33.

³⁶ Odd. 2, hl. 1, par. 1 m Ústavy SSSR z 31. ledna 1924.

³⁷ Istorija sovjetskoi konstitucii (v dokumentach), 422.

práv svazových republik. Nižším článkům měla být poskytnuta taková šíře rozpočtových práv, aby mohly samostatně disponovat určitými prostředky, vyšší orgány pak měly jejich činnost jen sladovat a kontrolovat; zároveň se přijala zásada systematických federálních dotací pro rozpočty méně rozvinutých národnostních oblastí. Ústava SSSR ve své konečné podobě pak přinesla pro tyto principy právní základnu, mj. předpokládala existenci rozpočtů svazových republik, které se začleňovaly do celosvazového rozpočtu a v jeho rámci byly potvrzovány; v kompetenci Svazu bylo ponecháno povolování vnitřních i zahraničních půjček svazových republik, stanovení, případně povolování zdrojů a doplňkových zdrojů pro zajištění rozpočtových příjmů svazových republik.³⁸ V souvislosti s tím i lidový komisariát financí se zformoval jako svazověrepublikový.

První konkretizaci uvedených principů tvorby rozpočtu přinesla již tzv. rozpočtová pravidla pro finanční rok 1923/1924 přijatá v srpnu 1923. Na jejich základě Ukrajinská SSR poprvé provedla samostatnou bilanci vlastního státního rozpočtu.³⁹ K širšímu naplnění nové právní základny pro tvorbu rozpočtu však nemohlo dojít okamžitě, především pro labilitu měny; takto nejen roční, ale i čtvrtletní rozpočty měly pouze orientační charakter. Mimoto rozpočty svazových republik i místní rozpočty byly zatím silně deficitní; nedostatečný okruh zdrojů vlastních příjmů republik a vysoký objem dotací z federálního rozpočtu do značné míry zpochybňovaly samu existenci republikových rozpočtů. Možnosti pro řešení těchto problémů však přinesl v podstatě až závěr období obnovy národního hospodářství; jedním z konkrétních kroků se stalo usnesení Rady práce a obrany SSSR z 9. prosince 1924 o rozčlenění základních zdrojů rozpočtových příjmů na celosvazové a republikové.⁴⁰

* * *

Pro systém řízení národního hospodářství a současně pro sladování nutných změn v této sféře s právní základnou sovětské federace (jejíž naplňování bylo rovněž záležitostí několikaletého vývoje) se posléze začaly otevírat nové úkoly a možnosti ruku v ruce s nazrávající perspektivou rozvinutí vlastní socialistické výstavby (nakolik k polovině dvacátých let vrcholily procesy obnovy národního hospodářství).

Z ukrajinských průmyslových podniků byly prvotně mezi celosvazové zahrnuty podniky trustů Sacharotrest, Elektrotrest, Jugostal', Donugol' a Koksobenzol'; z nich pro první tři byl pověřen řízením VSNCh USSR,

³⁸ Odd. 2, hl. 1, par. 1d, 11 Ústavy SSSR z 31. ledna 1924.

³⁹ Djačenko, V. P.: Sovetskije finansy v pervoj faze razvitija socialističeskogo gosudarstva, I, Moskva 1947, 322—323.

⁴⁰ Bělyj, P. F.: Sotrudničestvo USSR s RSFSR i drugimi bratskimi respublikami v vosstanovlenii narodnogo chozjajstva 1921—1925 gg., Kijev 1976, 110.

tj. pouze Donugol' a Koksobenzol' byly přímo podřízeny VSNCh SSSR. K počátku roku 1925 byly mezi celosvazové zahrnuty i podniky trustu JuMT (Jižní strojírenský trust), přičemž VSNCh USSR byl pověřen řízením již pouze v případě JuMT. K počátku hospodářského roku 1924/1925 z ukrajinských průmyslových podniků jsoících v provozu figurovalo 329 v seznamu celosvazových podniků a 139 v seznamu republikových podniků; v rámci USSR v celosvazových podnicích pracovalo 73,9 % dělníků.⁴¹ Uvedené trusty (s výjimkou Sacharotrestu) totiž představovaly významné a nákladné kapacity těžkého průmyslu, pro jejichž obnovu a chod byla nezbytná celosvazová koncentrace zdrojů.⁴² Na druhé straně prezidium VSNCh SSSR nařídilo, aby správy celosvazových trustů zaslaly kopie svých zpráv o činnosti i na VSNCh příslušné svazové republiky, dále orgány VSNCh SSSR měly zasílat kopie svých směrnic a usnesení týkajících se celosvazového průmyslu i republikovým hospodářským orgánům; v praxi se ustálila i zásada, že zástupci celosvazových trustů na území Ukrajinské SSR se povinně účastnili všech významných jednání jednotlivých orgánů VSNCh USSR.⁴³

Všechna tato opatření jsou zřejmě prvními pokusy o řešení problémů, které přineslo rozdělení průmyslových podniků na celosvazové, republikové a místní. Toto rozdělení se začalo projevat jako formální, jako povrchní kopie státoprávní struktury SSSR a zároveň jako dovršení kroků podnikaných ještě na počátku roku 1920, tj. ještě před přechodem k nové ekonomické politice. Stále hlubší uplatňování principů nové ekonomické politiky a především přechod k technické rekonstrukci kapacit a vzápětí k socialistické industrializaci vyžadovaly nové konkrétní přístupy, což se promítlo do celé série přestaveb struktury SNCh.⁴⁴ Již bylo naznačeno, že teprve dokončení obnovy národního hospodářství umožnilo plně rozvinout obecné principy přijaté ještě v roce 1920/1921.

Až v roce 1926 se mohly v prezidiu VSNCh SSSR objevit první požadavky onoho druhu jako například v proslovu V. V. Kujbyševa 27. srpna, v němž byl postaven úkol radikálně rozšířit práva nejnižších sfér hospodářského řízení a konkrétně celou řadu práv a povinností, které byly dosud v kompetenci VSNCh SSSR přenést na nižší orgány, syndikáty, trusty, závodní správy a orgány řízení v guberniích a oblastech,⁴⁵ tj. zbavit VSNCh pozůstatků přímého řízení podniků v té míře, která již nebyla objektivně nutná.

⁴¹ Promyšlenost i rabočij klass..., dok. č. 89 a 115.

⁴² Nelze však popřít ani byrokratický charakter některých záměrů a opatření VSNCh SSSR, např. převést správu trustů Jugostal' a JuMT do Moskvy a tím je odtrhnout od jejich výrobních složek. Drobižev, V. Z.: Glavnyj štab socialističeskoj promyšlenosti, Moskva 1966, 137, 141.

⁴³ Tamtéž, 141.

⁴⁴ SNCh i planovyje organy..., 178—182.

⁴⁵ Cítuje: Drobižev, V. Z.: Glavnyj štab..., 154.

Jedním z prvních opatření v tomto směru byla reorganizace VSNCh SSSR na základě usnesení z 4. září 1926.⁴⁶ Následovaly další a další dílčí reorganizace ve smyslu pokračující nové etapy decentralizace vlastního operativního řízení s centralizací plánovitého řízení, k níž se přidružila stále výrazněji i centralizace finančního řízení a nově centralizace technického řízení, vše s postupným překonáváním původního zjednodušeně administrativního členění průmyslových podniků na celosvazové, republikové a místní. Souběžně v celkové struktuře řízení průmyslu docházelo k posilování nejnižších článků — správ trustů a podniků — a nejvyšších článků — hlavních správ (odvětvových) při VSNCh SSSR; funkce ostatních článků se neustále zužovaly.⁴⁷

Přes faktické snižování vlastní úlohy hospodářských článků svazových republik s posilováním odvětvového principu byly však zájmy republik (stejně jako potřeba územní koordinace obecně) zabezpečovány nadále a to jak zajištěním zájmů svazových republik ve federálních orgánech, tak mj. zvláštním způsobem, který se začal šířejí uplatňovat již od roku 1924 a který (byl v obrácené vazbě) připouštěl ještě Lenin.⁴⁸ Proti míře centralizace v rovině státních orgánů vystupovala usnesení stranických orgánů všech stupňů jako korigující článek a článek zastupující území státní orgány. Tak sjezdy a zasedání ústředního výboru KS(b)U a také například Doněcký gubernský výbor KS(b)U přijímaly usnesení jak k rozvoji průmyslu jako celku na území své působnosti, tak i konkrétně mj. vůči trustům a podnikům celosvazové podřízenosti, například trustům Donugol' a Jugostal'.⁴⁹

Obdobně i v oblasti financí a plánování až závěrečná etapa obnovy národního hospodářství umožnila plnější rozvinutí základních principů nové ekonomické politiky; proměny v těchto dvou oblastech byly zpětně předpokladem pro další hlubší uplatnění nové ekonomické politiky jako celku.

Z konkrétních úkolů ve sféře financí šlo především o dovršení procesu

⁴⁶ Blíže viz: SNCh i planovyje organy . . . , 183—188.

⁴⁷ Rada lidových komisářů SSSR byla dokonce nucena nařídit VSNCh, aby při posilování odvětvového principu byly zachovány prerogativy svazových republik, mj. výslovně podtrhla nutnost zachovat ústavou stanovené postavení VSNCh svazových republik. Drobizhev, V. Z.: Glavnyj štab . . . , 201.

Celosvazovým orgánům byl přímo podřízen např. veškerý chemický průmysl, podniky zemědělského strojírenství, dále např. 80 % černé metalurgie aj.

⁴⁸ V práci „K otázce národnostní čili o autonomizaci“ uvádí Lenin možnost decentralizace v rovině státních orgánů a provádění celosovětských opatření po stranické linii. Srv.: PSS, 45, s. 361—363.

⁴⁹ Srv. např. usnesení doněcké gubernské konference KS(b)U z 10. května 1924 či pléna doněckého výboru KS(b)U z 30. listopadu 1924 (Promyšlennost' i rabočij klass . . . , dok. č. 95 a 106), dále např. usnesení ÚV KS(b)U z 8. října 1924 o kovo-průmyslu, usnesení téhož orgánu z 25. července 1925, z 23. října 1925, usnesení IX. sjezdu KS(b)U o hospodářské výstavbě z 12. prosince 1925, usnesení ÚV KS(b)U z 3. března 1927, z 5. listopadu 1928 aj. (Komunistyčna partija Ukrajinu v rezoljuacijach i rišennjach z'jizdiv . . . , I, 305—309, 321—322, 330, 350—351, 432, 548—555).

upevňování měnového systému; na něm pak záviselo dořešení dalšího základního úkolu — stabilizace a upevnění státního rozpočtu. Na obou faktorech posléze záviselo rozvinutí úvěrování průmyslu a širší uplatnění chozrasčotu.⁵⁰ Jednoznačný přechod k pevnému státnímu rozpočtu znamenal finanční rok 1924/1925. V souvislosti s tím bylo možno v Usnesení o rozpočtových právech Svazu SSR a svazových republik z 29. října 1924 rozšířit příjmovou základnu republikových rozpočtů natolik, aby si svazová republika víceméně sama mohla bilancovat svůj rozpočet. Takto mohla být jednoznačněji zabezpečena suverenita svazových republik; rozčlenění příjmů a výdajů bylo věcí samotné svazové republiky, v celosvazovém rozpočtu se objevila pouze suma veškerých příjmů a veškerých výdajů svazové republiky.

Teprve rozpočet na finanční rok 1925/1926 byl však pevným celoročním rozpočtem. V jeho rámci tudíž mohly být realizovány další požadavky týkající se vztahů celosvazového a republikových rozpočtů a zajištění zájmů a potřeb svazových republik. Tak IX. sjezd KS(b)U spolu s podtržením celosvazové jednoty rozpočtového systému vyzvedl požadavky, aby se republikový rozpočet přiblížil vůči území svazové republiky té úloze, kterou sehrává federální rozpočet vůči celému SSSR; to mělo zásadní význam právě pro Ukrajinskou SSR.⁵¹ III. sjezd sovětů SSSR nařídil další rozšíření příjmové základny pro rozpočty svazových republik; na tomto základě mohly například republikové výdaje na národní hospodářství vzrůst šestkrát,⁵² vůbec nejvýznamnější je však v této souvislosti fakt, že svazové republiky tak získávaly materiální základnu pro plně suverénní rozhodování o záležitostech, které jim Ústava SSSR předávala do výlučné kompetence.

Pro oblast plánování uvádí rezoluce XIII. konference KSR(b) jako teprve naplňující se předpoklady úspěšného plánování faktory vytváření pevné měny, organizaci úvěrování, akumulaci materiálních fondů v takové míře, která umožní manévrovat s nimi, stabilizované formy organizace hospodářství (trusty aj.), existenci dílčích plánů vytvořených na základě zkuš-

⁵⁰ Rezoluce XIII. konference KSR(b) uvádí, že k počátku roku 1924 tvořila stabilizovaná část oběživa již 77 % skutečné kupní síly veškeré masy oběživa. KPSS v rezolucijach i rešenijach . . . , II, 525. Deficit státního rozpočtu za finanční rok 1923/1924 dosahoval již pouze 5,5 % sumy výdajů proti finančnímu období leden—září 1922, kdy dosahoval 43,4 %. Srv.: Djačenko, V. P.: Sovetskije finansy . . . , I, 331.

⁵¹ Ostatní svazové republiky — kromě RSFSR — pro nižší stupeň rozvoje národohospodářské základny nadále musely část svého rozpočtu krýt na základě dotací z celosvazového rozpočtu.

⁵² Blíže viz: Djačenko, V. P.: Sovetskije finansy . . . , I, 422—426; Horkina, L. P.: Dejaki pytanja orhanizaciji i vykorystannja finansovo-kredytnoji systemy dlja planomirnoho upravlinnja narodnym gospodarstvom v ukrajins'kij radjans'kij ekonomičnij literaturi 20-ch rokov, in: Istorija narodnoho gospodarstva ta ekonomičnoji dumky Ukrajins'koji RSR, 9, Kyjiv 1975, 115—118.

nosti.⁵³ Nedostatkem prvního období činnosti Gosplanu byla rovněž objektivně daná neúplnost a leckdy absence konkrétní analýzy stavu a vývojových perspektiv jednotlivých prvků a článků hospodářství i národního hospodářství jako celku.⁵⁴ Teprve postupně se prověřovaly metodologické principy analýzy procesu socialistické reprodukce, formovala se metodologie studia meziodvětvových vztahů, překonávala se povrchní statistická měřítka a pokládaly základy studia strukturálních a dynamických ukazatelů národního hospodářství, souběžně se řešily problémy teorie ekonomiky přechodného období od kapitalismu k socialismu.

Sledujeme-li například vývoj plánování v ukrajinském průmyslu, jeho nejtypičtějším rysem je přechod od dílčích výrobních programů trustů, znamenající zprvu jen náčrty vyplývající z povrchní registrace výrobních faktorů, až k prvním pokusům o syntetický průmyslový plán USSR na rok 1924/1925, příznačný ještě neregistrovaním tendencí a perspektiv, odtržeností od rozvoje celosvazového průmyslu, opomenutím faktoru amortizace aj. Výraznější rysy přechodu k reálnějšímu plánu se vyznačuje až plán průmyslu USSR na rok 1925/1926, plné rozvinutí reálného plánování průmyslu přinesly až následující hospodářské roky.⁵⁵

Se završením období obnovy národního hospodářství souvisí pak ve sféře plánování i skutečnost, že doposud byl perspektivním ukazatelem stav z roku 1913, tj. stav již jednou dosažený, což vlastně zaplňovalo bílá místa a proluky v plánování během první poloviny dvacátých let. Jakmile bylo nutno překročit tuto hranici, vystoupila naléhavě potřeba principu komplexnosti plánování na základě detailní analýzy stavu a vývojových možností národního hospodářství, dále potřeba prohloubit spojení Gosplanu SSSR s republikovými státními plánovacími komisemi a dosáhnout účelnější formy a vyššího stupně centralizace národohospodářského plánování s posílením úlohy dlouhodobého a střednědobého federálního plánu, na jehož tvorbě se přitom svazové republiky měly podílet v ještě větší míře než dosud. Zřetelně tuto potřebu odrážejí například již závěry IX. sjezdu KS(b)U v prosinci 1925.⁵⁶ Posléze prvními pevnými komplexními národo-

⁵³ Rešenija partii i pravitel'stva po chozjajstvennym voprosam, I, 397—398, 402.

⁵⁴ Výrazný je v této souvislosti ještě Leninův požadavek v dopisu Ústřední statistické správě z 16. srpna 1921, aby správa spolu s Gosplanem vypracovaly index-number pro vyhodnocování situace celého národního hospodářství. Lenin, V. I.: PSS, 53, 122—124.

⁵⁵ Konkrétnější údaje uvádí: Lortikjan, E. L.: Rozvytok planuvannja promyslovosti v Ukrajin's'kij RSR u vidbudovnyj period, in: Istorija narodnoho gospodarstva ta ekonomičnoji dumky Ukrajin's'koji RSR, 13, Kyjiv 1979, 32—39. Viz též: Zajec', A. I.: Z istoriji skladannja peršoho balansu osnovnych fondiv v Ukrajin's'kij RSR, tamtéž, 6, Kyjiv 1971, 24—29; Nahirnjak, P. A.: Pro metodolohični zasady skladannja narodohospodars'kych balansiv v Ukrajin's'kij RSR za 1923/1924 — 1925/1926 rr., tamtéž, 11, Kyjiv 1977, 39—49; týž: Pro kompleksnu ocinku vyrobnyctva v peršych radjans'kych balansach narodnoho gospodarstva, tamtéž, 13, Kyjiv 1979, 32—39.

⁵⁶ Komunistyčna partija Ukrajinu v rezolucijach i rišennjach z'jizdiv..., I, 360.

hospodářskými plány direktivního charakteru byly federální plán a republikové plány na rok 1927/1928.⁵⁷

Tak se celkově ve druhé polovině dvacátých let vytvářely předpoklady pro plnější uplatňování základních principů federální struktury SSSR v rovině organizace národního hospodářství, pro doformování či přeformování těch detailů, které mohly být v etapě vzniku SSSR jen načrtnuty či abstraktně zkonstruovány, a pro další sblížení vývoje forem řízení a organizace národního hospodářství s linií státoprávní výstavby sovětské federace.

Nová struktura sovětské federace, jak ji přineslo ustavení SSSR, byla tak schopna zabezpečit realizaci jednotné hospodářské politiky v rámci celé federace, na druhé straně zbavovala federální orgány těch záležitostí, které mohly kompetentněji řešit nižší články; přitom zároveň konkrétněji zajišťovala nižším článkům onu nezbytnou míru pro projevy vlastní iniciativy, požadovanou ještě (byť neurčitě) VIII. celoruským sjezdem sovětů v prosinci 1920. Pro oblast řízení národního hospodářství je proto vytvoření SSSR skutečně revolučním převratem, realizovaným pochopitelně jako kvalitativní přestavba ve víceleté etapě. Prvotní podoba dělby kompetencí mezi Svazem a republikami se takto nevyhla formálním příznakům, zděděným ještě od smluvní federace; zejména mechanické rozdělení ve sféře činnosti VSNCh fakticky mohlo brzdit rozvoj průmyslu a proto nemělo dlouhého trvání. Nutné změny, úpravy struktury řízení zvláště průmyslu realizovali podle nových požadavků praxe především Dzeržinskij a Kujbyšev, přičemž tyto změny neznamenalý změnu podstaty samotného Svazu SSR. Z našeho hlediska je pro tuto podstatu naopak typické nikoli mechanické rozdělení kompetencí, nýbrž rozdělení jednotlivých stránek principů řízení. Celek vytváří jednotu, skloubení zájmů částí a celku; v jiné rovině znamená totéž problém současné realizace suverenity Svazu a suverenity svazových republik.

⁵⁷ Blíže viz: Istorija socialističeskoj ekonomiki SSSR, III, Moskva 1977, 41—44; Horkina, L. P.: Dejaki pytannja rozrobky jedynoho narodohospodars'koho planu v ekonomičnoji literaturi Ukrajin'skoji RSR u vidbudovnyj period, in: Istorija narodnoho hospodarstva ta ekonomičnoji dumky Ukrajin'skoji RSR, 11, Kyjiv 1977, 74—81.